Februari Festival eert Beethoven

‘Veldheer in de muziek’ verlegde grenzen

Pianist Nikola Meeuwsen speelt bij verschillende programmaonderdelen van het Februari Festival. | Foto: PR

Het kan niemand ontgaan dat 2020 een Beethoven-jaar is. In Den Haag gedenkt het Februari Festival in de Nieuwe Kerk de componist die 250 jaar geleden werd geboren.

Door Frans van Hilten

Wie de grootste componist was, vindt hij niet zo’n zinvolle vraag, maar musicoloog Huib Ramaer ziet Ludwig van Beethoven (1770-1827), die wordt herdacht tijdens het Februari Festival, wel als een belangrijke vernieuwer, een brug tussen het oude en het nieuwe componeren. “Onder het oude componeren versta ik de tijd dat er zeker genieën waren, zoals Bach, die tijdloze muziek schreven, maar allen zaten ze onder de plak van de aristocratie. De adel bestelde voor iedere gelegenheid nieuwe muziek in plaats van repertoire te laten hernemen. Daar hebben componisten als Haydn en Telemann enorm van geprofiteerd. Maar in Beethovens tijd vindt er een machtsverschuiving plaats. De Fransen roeren zich richting de Duitsers, de burgerij heeft genoeg van het feodalisme. Ten tijde van de Franse Revolutie is Beethoven een jonge man. Of hij de revolutie echt steunde weten we niet, maar hij heeft zeker meegelift op het idealisme, het opkomend humanisme, de herontdekking van de oude Grieken, filosofieën van iemand als Kant die zei: denk eens zelf na en slik niet als zoete koek wat de koning of de pastoor zegt.”

“Maar de Franse Revolutie was ontaard in de terreur van Robespierre. Daarna vestigde men nieuwe hoop op Napoleon. Napoleon was als veldheer immens populair, maar hij had zijn positie op eigen kracht veroverd, als eenvoudige jongen van Corsica. De mythe dat Beethoven Napoleon later is gaan haten, is aardig ontzenuwd door Jan Caeyers in zijn nieuwe Beethoven-biografie. Dat verhaal komt vooral doordat hij na zijn dood op een voetstuk is geplaatst. Maar je kunt Beethoven zien als een veldheer in de muziek die niet de grenzen van landen verlegde, maar de grenzen van de symfonie, de cellosonate, de piano, de viool. Binnen het rijtje grote componisten is het heel bijzonder dat hij zo veel genres echt heeft weten te vernieuwen en uit te breiden en daarmee een venster heeft geopend naar de romantiek.”

Heiligenstadt

Een van de concerten op het Februari Festival gaat in op het zogenoemde Heiligenstadt-testament. In een nooit gepubliceerde of verstuurde brief uit Beethoven zijn wanhoop over zijn steeds slechtere gehoor en zegt hij zelfs zelfmoord te hebben overwogen. ‘Slechts zij, de kunst, zij alleen belette het mij! Ach, het leek onmogelijk de wereld te verlaten eer ik alles waartoe ik mij geroepen gevoelde, had volbracht.’ (vertaling uit ‘Beethoven’, Louis Couturier, 1927)

“Voor Beethoven was deze brief een vorm van zelftherapie,” vermoedt Ramaer. “Hij voelde zich ellendig: ik ga mijn gehoor verliezen, maar ik ga door voor de mensheid. Ik wil leven voor de kunst en geven wat ik te geven heb. Juist door zijn beperking heeft hij veel drastischer gekozen voor het componeren. Beethoven was een gewel-

‘Uit een lullig deuntje maakte hij een kathedraal van een stuk’

dig pianist, en was zijn gehoor niet achteruitgegaan, dan was hij misschien gewoon lekker applaus in ontvangst blijven nemen.”

Beethoven belandde in 1802 voor een halfjaar in kuuroord Heiligenstadt. “In het begin maakte hij er vooral mooie wandelingen door de wijngaarden en genoot hij van de plaatselijke wijnfeesten,” vertelt Huib Ramaer. “Maar leven zonder stress was ook confronterend. Vlak ervoor had hij twee grote dompers gehad. Zijn adellijke pianostudente, de Italiaanse Giulietta Guicciardi, met wie hij graag had willen trouwen, ging er met een ander vandoor. De tweede ‘academie’ die hij had willen organiseren, een soort enorm showcaseconcert, ging niet door omdat de theaterintendant weigerde hem zijn zaal te verhuren. Tijdens die dip ging hij in de brief de dialoog aan met zichzelf. Deels is de brief ook een soort testament.”

Veel strenger

“Beethoven was zich ervan bewust dat hij zijn muziek zó moest gaan opschrijven dat anderen die konden uitvoeren, ook nog lang na zijn dood. Daardoor heeft hij een enorme sprong gemaakt in precisie van zijn notatie. Hij heeft veel strenger dan eerdere componisten voorgeschreven wat voor dynamiek en tempo hij wilde. Hij was ook dwingender. Als musici klaagden dat ze zijn muziek niet konden spelen, vond hij dat niet zijn probleem. Veel orkesten wilden Beethoven na zijn dood niet meer uitvoeren en ook het publiek verkoos vaak wat we nu een leuk André Rieuwalsje zouden noemen. Beethovens contrasten zijn scherp. Hij anticipeert op de sloomheid van zijn medemensen en trekt ze meteen overweldigend het stuk in. Soms verkruimelt de muziek van onze eigen tijd bij de sprankelende vernieuwing die Beethoven nog steeds heeft. Uit een lullig deuntje maakte hij een kathedraal van een stuk.”

Een van de bekendste ‘kathedralen’ is ongetwijfeld de ‘Negende Symfonie’. Tijdens het Februari Festival weerklinkt een transcriptie voor twee piano’s van de hand van Franz Liszt. “Liszt zag dat Beethovens symfonische repertoire nog niet zo geliefd was bij orkesten en wel wat promotie aan de piano kon gebruiken. Liszt is als jongen van twaalf met zijn leermeester Czerny, zelf leerling van Beethoven, bij hem geweest en Beethoven zou hem daarbij een kus op het voorhoofd hebben gegeven. Voor ons is zo’n pianobewerking leuk, omdat het een soort röntgenfoto van de symfonie geeft. Zonder de koren en teksten, maar dat is bij de bewerking tot volkslied van de EU ook al zo. Daar heeft men de idealistische verlichtingstekst van Schiller laf weggelaten, omdat men een Duitse tekst niet aandurfde.

Kliederboel

In het Nederlands Muziek Instituut, tegenwoordig gehuisvest bij het Haags Gemeentearchief, vond Ramaer een facsimile van het handschrift van de Negende. “Die pagina’s bevatten een onvoorstelbare kliederboel. Als je dat ziet, denk je: hoe is het mogelijk dat dit zo’n in marmer gebeiteld stuk is geworden? Er is de legende dat Beethovens bladomslaander bij een nieuw pianoconcert tot zijn wanhoop zag dat alle pagina’s leeg waren. In de haast om alle orkestpartijen uit te schrijven, was Beethoven aan het noteren van zijn eigen partij niet toegekomen.”

Februari Festival, woensdag 12 t/m zondag 16 februari, zes concerten met ruim veertig musici, Nieuwe Kerk. Meer informatie: www.februarifestival.nl